

Izvorni znanstveni rad
UDK 262.12 Stojković, I.
UDK 239:262.12 Stojković, I.
Primljeno: 14.10.2003.

SHVAĆANJE AUTORITETA U DJELU TRACTATUS DE ECCLESIA IVANA STOJKOVIĆA

RELJA SEFEROVIĆ

SAŽETAK: Suočen s općom krizom kasnosrednjovjekovnog kršćanstva i s vlastitim neuspjehom da u raspravama s predstavnicima husitskog pokreta i Carigradske patrijaršije pridonese njezinu prevladavanju, dominikanac Ivan Stojković (1392/5-1443) osmislio je načela za novu kršćansku zajednicu s osloncem na konciliarističku teoriju. U djelu *Tractatus de Ecclesia* istakao je glavne poteškoće koje su remetile odnose Katoličke crkve s Bizantom i husitima i naglasio ulogu sveučilišta kao tijela komplementarnog pravoj vjeri. Založio se za uklanjanje dotad neospornog primata pape i uspostavu zajedništva i jednakopravnosti svih kršćana unutar zajednice nazvane *Ecclesia militans*. Nove ideje argumentirao je dijelom crkvenim autoritetima iz prošlosti, a dijelom novonastalim vrijednostima u njegovo doba, tj. sveučilištima kao ustanovama, zajednicom *Ecclesia militans* kao političkom strukturom te Božjom Milošću kao vrlinom zajedničkom svim kršćanima.

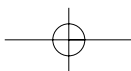
Uvod

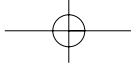
Položaj kršćanske Crkve u kasnom srednjem vijeku na Zapadu je obilježen nesigurnim položajem papinstva i pojavom viklifestičke i husitske hereze, a na Istoku borbom bizantske Crkve za opstanak pred narastajućim pritiskom Osmanlija. Pošto je papinstvo već bilo uzdrmano tijekom avignonskog sužanjstva i tzv. zapadne shizme, sve manje se očekivalo da će ono uspjeti obnoviti svoju ulogu najvišeg vjerskog autoriteta u kršćanskom svijetu. Crkveni

---

Relja Seferović, suradnik istraživač u Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu. Adresa: Institut za povijest umjetnosti, Vukovarska 68, 10000 Zagreb. E-mail: reljaseferovic@yahoo.co.uk

---

koncili počeli su igrati sve veću ulogu u crkvenoj organizaciji. Uspostavljena je ideja da bi koncili, a ne papinstvo, trebali imati vodeću ulogu u katoličkoj Crkvi. Korijeni koncilijarističke teorije ponikli su još u raspravama stručnjaka za kanonsko pravo, koji su u 12. i 13. stoljeću pokušali postaviti pravna ograničenja moći papinstva. U tome su najdalje otišli, jedno stoljeće kasnije, Marsilije iz Padove, koji je odbacio božansko podrijetlo papinske ustanove,¹ i William Occam, koji je smatrao da je samo Crkva kao cjelina lišena opasnosti od pogreške u vjeri, a ne papa ni koncil. Baveći se u Oxfordu logikom, kao dijelom filozofije koji nije bio izravno povezan s pitanjima vjere i crkvene organizacije, Occam je učvršćivanjem nominalističke doktrine ipak isprovocirao poziv u Avignon 1324. godine, da se opravda pred papom za stajališta iznijeta u komentaru knjige *Sentencija* Petra Lombardskog, stoljećima temeljnog priručnika za sve studente teologije.²

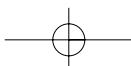
Već iz primjera ovih mislilaca vidi se koliko je sveučilište kao ustanova dobivalo na značenju kod rješavanja pitanja vjere. Uloga koju je u cijelom procesu imalo znamenito Pariško sveučilište osobito je došla do izražaja u petnaestom stoljeću, kada je koncilijarizam doživio najveći zamah. Naime, ne samo da su njegovi opunomoćenici igrali važnu ulogu na brojnim savjetovanjima, na crkvenim koncilima i na kraljevskim dvorovima, već je ono svojom prirodom stvorilo teorijsku podlogu za cijeli pokret. Pokušajmo okriti kako je u tom pravcu djelovao Ivan Stojković (1395-1443), jedan od najuglednijih teologa petnaestog stoljeća, čovjek koji se ponosio ne samo dubrovačkim zavičajem i pripadnošću Redu propovjednika, već i sveučilištem iz francuske prijestolnice kao svojom *Alma Mater*.

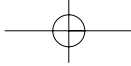
Koncilijaristička teorija dominirala je na Koncilu u Konstanzu (1414-18), te dvadesetak godina potom i na Bazelskom koncilu (1431-49). Djelujući kao glavni tajnik Bazelskog koncila, dominikanac Ivan Stojković imao je najistaknutiju ulogu u kreiranju koncilske politike prema Sv. Stolicu i prema starim, tradicionalnim ciljevima kršćanstva. Svoju tešku zadaću teorijski je uobličio napisavši djelo *Tractatus de Ecclesia*, "prvi traktat o Crkvi u povijesti katoličke teologije".³ Osobita vrijednost tog djela ne leži samo u njegovoj originalnosti,

¹ Colin Morris, »Christian Civilization (1050-1400).«, u: John McManners (ur.), *The Oxford History of Christianity*. Oxford, 1993: 205-242, posebno 240.

² Maria Teresa Fumagalli Beonio Brocchieri, »The Intellectual.«, u: Jacques Le Goff (ur.), *The Medieval World. The History of European Society*. London, 1997: 181-209, posebno 197.

³ Franjo Šanjek, »Ivan Stojković Dubrovčanin (1392/95-1443), diplomat i pobornik europskih integracija.«, u: *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija* (zbornik). Zagreb, 1999: 131-141, posebno 135.

već i u činjenici da uspješno povezuje dva, na prvi pogled posve odvojena pitanja. Riječ je o potrebi da se suzbije opozicija katoličkoj Crkvi i izbjegne prijeteća opasnost za nju, koju je tada predstavljao husitski pokret, te potom o pokušaju provedbe crkvene reforme iznutra. Težište svoga rada Stojković je stavio na problem predaje znanja, na problem organizacije i uloge sveučilišta u cjelokupnom kršćanskom svijetu. Da bismo shvatili razloge za to, potrebno je najprije razmotriti neke povijesne činjenice iz vremena kada je Stojković živio, a potom njegova osobna dostignuća.

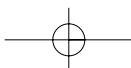
Dubrovnik kao primarni izvor nadahnuća

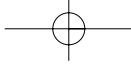
Premda stoljećima odan katoličkoj Crkvi i papi, Dubrovnik je držao do potpunog katoličkog ekskluzivizma samo na području koje je čvrsto politički kontrolirao. Ovo prilagodljivo stajalište slijedio je i Ivan Stojković. U vlastitim akcijama postupao je snošljivo, iako je njegova osobna odanost Crkvi bila duboka i iskrena. U ranoj dobi odlučio je postati redovnikom Dominikanskog reda, koji je u starom Dubrovniku tradicionalno smatran *gosparskim*, jer su dominikanci obično bili djeca bogatih roditelja.⁴ Kao perspektivni student, o javnom je trošku poslan na Sveučilište u Padovu, gdje ga je zapazio generalni učitelj Dominikanskog reda Leonardo Dati (1414/25) i uputio dalje na Sveučilište u Pariz, gdje je stekao magisterij ili doktorat iz teologije 1420. godine.⁵ Mladi i uspješni dominikanac ostao je zahvalan i duboko povezan s rodnim gradom. Ne samo da je sastavio govor da iskaže svoju zahvalnost za stipendiju, već je gradskim ocima 1424. godine predložio i osnutak sveučilišta u Dubrovniku, na kojemu bi besplatno predavao teologiju na narodnom (hrvatskom) i na književnom (latinskom) jeziku.⁶ Po Stojkovićevom prijedlogu, njegovi bi sugrađani trebali slijediti primjer slavnih gradova, osobito iz susjedne Italije, te bi radi časti i napretka rodnoga grada trebali osnovati sveučilište. Bio

⁴ Uz ovu činjenicu, dominikanci su također bili na glasu i zbog visokog stupnja obrazovanja. Vidi: Stjepan Krsić (ur.), Serafin Marija Crijević: *Dubrovačka biblioteka*, I. Zagreb, 1975; uvod, XIV, u kontekstu osamnaestog stoljeća. No, stvari su bile slične i četiri stoljeća ranije.

⁵ Ivica Tomljenović, »Prilozi za biografiju Ivana Stojkovića.«, u Franjo Šanjek (ur.), *Misao i djelo Ivana Stojkovića*. Zagreb, 1986: 111-132; također: Franjo Šanjek, »Hrvati i Pariško sveučilište, 13.-15. st.« *Rad HAZU* 476 (1998): 129-138; F. Šanjek, »Ivan Stojković Dubrovčanin«: 131-141.

⁶ *...modo vulgari, modo litterali sermone*, u: Franjo Šanjek, Alois Krchnak, Marijan Biškup (ur.), *Magistri Iohannis (Stojković) de Ragusio Ordinis Praedicatorum Tractatus de Ecclesia*. Zagreb, 1983: uvod, vii-viii (dalje: *Tractatus de Ecclesia*).

je spreman osobno tumačiti budućim studentima bilo koju knjigu Sv. Pisma. Nesumnjivo je zamisao o osnutku sveučilišta izgledala previše liberalno i nepraktično konzervativnim dubrovačkim krugovima, jer su studenti oduvijek bili poznati kao potencijalni izvor buntovništva i nereda. Osim toga, bogati plemići iz Grada stjecali su diplome uglavnom u Padovi, pa nisu vidjeli potrebu da se ta rutina mijenja.

No, Stojković nije iznio svoj prijedlog samo iz zahvalnosti prema rodnom gradu. Naime, već tada se pokazalo koliko je visoko mjesto u njegovom teološkom radu zauzimala ideja o sveučilišnoj korporaciji. Kako vidimo, još u mladosti razvio je misao o važnosti sveučilišta za pravilni razvoj vjerske zajednice, što je u kasnijem radu formalno i uobličio. Stojković nije, nažalost, dobio priliku promovirati praktični rad sveučilišta, ali zato se ovim pitanjem intenzivno bavio u kasnijoj teorijskoj analizi utjecaja znanja i sveučilišta, kao ustanove posvećene širenju znanja, na Crkvu.

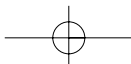
Njegovu su karijeru obilježile različite diplomatske misije. Predstavljao je Pariško sveučilište u nekoliko susreta s carevima Sv. Rimskog Carstva, sudjelovao je u radu crkvenih koncila u Paviji, Sieni i Konstanzu, ali najbolje je upamćena njegova uloga na Bazelskom saboru. Tu je djelovao kao zamjenik predsjedatelja, kardinala Julijana Cesarinija, kojega je papa Eugen IV. bio izabrao na tu dužnost. Brojni se autori slažu da se Stojkovićeva uloga može s pravom opisati kao uloga generalnog tajnika Sabora. Njegove se dužnosti mogu podijeliti u tri skupine:

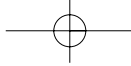
a) potreba da se husiti pridobiju za Rimokatoličku Crkvu i da se dokažu pretpostavljene greške iz njihovog učenja u izravnoj polemici;

b) pokušaj da se uvjeri Bizantince da prihvate poziv Koncila i organiziraju zajednički koncil, kako bi se napokon otklonile posljedice raskola iz 1054. godine;

c) borba za učvršćivanje i nametanje volje Koncila iznad papinog autoriteta, budući da je uskoro postalo jasno da su bili oštro podijeljeni i da kompromisi nisu bili mogućí.

Unatoč različitim naporima koje je nametao svaki od ovih zadataka zasebno, Stojković nikad nije zaboravio na specifične dubrovačke interese. Iznad svega je njegova zasluga da je Bazelski koncil dopustio Dubrovniku da proširi svoju pomorsku trgovinu s "nevjernicima", odnosno s muslimanskim svijetom. Bula *Privilegium navigationis ad partes Orientis*, izdana 1433. godine,

imala je velikog utjecaja na napredak Grada i postavila je temelje zlatnom dobu Dubrovnika u 16. stoljeću, kada je njegova pomorska trgovina na Sredozemlju dosegla vrhunac.⁷ No, Stojković je očekivao uzvratnu uslugu od rodnoga grada, imajući pritom na umu dugotrajne veze sa sljedbenicima dualističke Crkve bosanske u zaleđu. Naime, oci na Bazelskom koncilu vidjeli su jedinstvenu priliku da riješe problem svih postojećih hereza, od kojih je jedna bila Crkva bosanska. Iako po broju svojih sljedbenika možda i ne tako utjecajna i važna, stoljeća uzaludnih pokušaja hrvatsko-ugarskih kraljeva da je slome dokazala su njezinu čvrstoću i snagu. Različiti su izvještaji čak naveli na zaključak da “heretički papa stoluje negdje u Bosni”, te da je on “koordinirao svoju aktivnost s drugim heretičkim središtima u južnoj Francuskoj i sjevernoj Italiji”.⁸ Stojković se zalagao da predstavnici i te Crkve dođu na koncil, gdje bi se njihovo pitanje riješilo jednom zauvijek. Zato je pozvao Dubrovčane da pošalju svoje izaslanstvo u Bosnu, a potom i u Srbiju, kako bi pozvali tamošnje velikaše da se odreknu svojih dualističkih ili pravoslavnih vjerovanja i dođu na Sabor. Dubrovački Senat zaista je uputio izaslanike, u skladu sa Stojkovićevim zahtjevom, pri čemu su kontaktirali bosanskog kralja Tvrtka II., neke bosanske velikaše i srpskog vojvodu Đurđa Brankovića. Zatražili su od njih da stanu uz katoličku Crkvu i odu u Bazel, ali vratili su se u Dubrovnik neobavljena posla, javljajući da se nitko nije htio pokoriti katoličkoj Crkvi i odbaciti vjerovanja svojih predaka.⁹

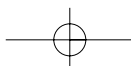
Stojković je ovaj odgovor doživio kao nesumnjivo razočaranje, pa čak i kao vlastiti neuspjeh. Godine 1435., nekoliko mjeseci uoči odlaska u Carigrad na čelu saborskog izaslanstva, pokušao je još jednom u Bazelu riješiti problem bosanskih dualista. Oslanjajući se na vijesti iz Dubrovnika, tvrdio je da bi ih u tom trenutku bilo lako pridobiti za katoličku vjeru. Njegovo je mišljenje još više učvrstio izvještaj biskupa Termopila Nikole iz Trevisa, koji je 1434. godine putovao u Bosnu i pokušao uvjeriti Bazelski sabor u veliku nadu za konverziju “svih manikejaca u Bosni”.¹⁰ No, sve je bilo uzalud i

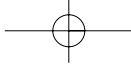
⁷ Iscrpnu analizu trgovačkog i društvenog razvoja Dubrovnika u tom vremenu dao je Josip Lučić, »Gospodarsko-društveni odnosi u Dubrovniku u Stojkovićevo vrijeme (1392-1442).«, u Josip Lučić, *Dubrovačke teme*. Zagreb, 1991: 208-235.

⁸ Miroslav Brandt, »Bosanski dualistički pokret.«, u: Miroslav Brandt (ur.), *Izvori zla. Dualističke teme*. Zagreb, 1989: 238-261, posebno 255.

⁹ Stjepan Krasić (ur.), Serafin Marija Crijević: Dubrovačka biblioteka, II. Zagreb, 1977: 251-2.

¹⁰ Zvezdan Strika, »Dubrovnik i ujedinjenje Crkve na saborima 15. st. u svjetlu povijesnih izvora.«, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije*, ur. Želimir Puljić i Nediljko A. Ančić. Dubrovnik, 2001: 355-378, posebno 371-372.

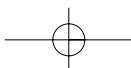
Koncil nije poduzeo nikakve konkretne mjere da bi pridobio bosanske dualiste za katoličku Crkvu. Tretiralo ih se kao i svaku drugu sektu, a to je Stojkovića dosta razočaravalo. Njegov ton u raspravi protiv različitih sektu u *Tractatus de Ecclesia* duboko je ogorčen. Znao je iz vlastitog iskustva da je zadatak pridobivanja malih sektu još teži od istog pokušaja s pripadnicima jedne priznate Crkve, kao što je bila bizantska. Putovao je u Carigrad u rujnu 1435. godine, predvodeći izaslanstvo Bazelskog sabora bizantskom caru i carigradskom patrijarhu. Proveo je dvije godine u Carigradu, pokušavajući uvjeriti najviše bizantske krugove da prihvate uniju Crkava onako kako ju je bio zamislio Bazelski sabor. Na koncu su ga Bizantinci iznevjerili i odlučili se za rivalsku papinu ponudu.¹¹ Glavni razlozi Stojkovićeve neuspješnog povratka iz Bizanta u Bazel 1437. godine bili su više formalno politički nego teološki. Nije uvjerio kolebljive Bizantince da će papa osobno doći na Koncil, u čemu se sastojao glavni zahtjev carigradskog patrijarha Josipa II, te da će ubrzo primiti odgovarajuću financijsku i vojnu pomoć za borbu protiv Turaka Osmanlija, što je bilo praktički jedino pitanje koje je zanimalo cara Ivana VIII. Paleologa (1425/48).

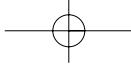
Stojkovićeve neuspjeh u raspravi s predstavnicima husitskog pokreta dogodio se još 1433. godine, prije putovanja u Bizant. Ima mišljenja da je Bazelski sabor i sazvan s glavnim ciljem da se riješi pitanje husita. Budući da su njemačke carske trupe očito bile preslabe da slome njihov ogorčeni otpor, te su i pretrpjele težak poraz u bici kod Tausa u Češkoj 14. kolovoza 1431. godine,¹² s husitima se moralo pregovarati. Unaprijed su pripremljene teme za raspravu. Trebalo je raspraviti o četiri članka: da svatko smije slobodno propovijedati Riječ Božju, da svaki kršćanin treba primiti pričest u oba vida, da svećenstvu treba zabraniti posjed javnih dobara i da svakoga u stanju smrtnoga grijeha mora kazniti civilna vlast. Svaka je strana trebala izabrati svoje predstavnike u raspravi o svakom članku pojedinačno, te se Stojković sučelio s husitskim teologom Janom Rokyzanom.

Čini se da je upravo njihov duel bio najznačajniji. Rokyzana je bio opasan protivnik. Na Praškom sveučilištu slušao je predavanja Jana Husa, a nakon njegove smrti postao je član kalikstinaca ili utrakvista, umjerenog krila Husovih

¹¹ Sačuvan nam je njegov izvještaj o svemu što se dogodilo u toj misiji. Objavljen je pod naslovom »Relatio de missione Constantinopolitana D. Joannis de Ragusio«, u Joannes Dominicus Mansi (ur.), *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, vol. 31A, repr. Graz 1961: 248-272.

¹² *Tractatus de Ecclesia*, uvod: xii.

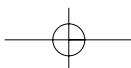
sljedbenika. Od godine 1427. Rokyzana je bio profesor na Praškom sveučilištu. Husiti su ga izabrali da predvodi njihovo izaslanstvo u Bazel i koordinira sve diskusije s njihove strane. Godine 1435. postao je praški nadbiskup i sve do smrti 1471. godine bio je vodeća figura husitskog pokreta.¹³ Rasprave u Bazelu trajale su od siječnja do travnja 1433. godine, kada su nezadovoljni husiti napustili Sabor a da nikakav dogovor nije bio postignut.

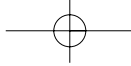
Imajući na umu ova tri problematična iskustva, Stojković je napisao *Tractatus de Ecclesia*. Zamislio ga je kao doktrinarni traktat o organizaciji idealne vjerske zajednice, ali to djelo nosi i obilježje polemičkog spisa u obranu katoličanstva, sadržeći sjećanja na brojne polemike koje je Dubrovčanin vodio. Bogatstvo tog materijala omogućuje nam ne samo da promotrimo Stojkovićeve osobna stajališta spram raznih izazova nametnutih katoličkoj Crkvi, već i ideje njegovih protivnika. Od ranije je poznato mišljenje da je Stojković započeo pisanje svog traktata 1422/3. godine, da bi ga razradio 1433. nakon rasprave s husitima i napokon dovršio do 1441/2. godine.¹⁴ Formalno govoreći, *Tractatus de Ecclesia* kao izravnog prethodnika ima Stojkovićev govor *Oratio de communione sub utraque specie*, "Govor o pričješćivanju pod oba vida", koji je pripremio za raspravu s Rokyzanom. No, *Tractatus de Ecclesia* ima posve neovisne točke, koje ga čine Stojkovićevim najozbiljnijim i najdubljim teološkim djelom. Sadrži, istina, zapažanja koja su na tragu tipičnih vjerskih rasprava, koje su katolički teolozi vodili u ranijim stoljećima, ali ona su vješto uklopljena u tekst s ciljem iznošenja potpunog i preciznog doktrinarnog programa kako bi se nadvladala kriza koja je zahvatila kršćanstvo.

Bit Stojkovićevih napora leži u razmatranju kako bi trebalo tretirati papinu poziciju. Činjenica da se srednjovjekovno papinstvo podijelilo, po posljednji put u povijesti na kraju njegova života, značajno je utjecala na njegov način pisanja. Do kraja se borio protiv pape Eugena IV., okrivljujući ga za neuspješni rad crkvenog Sabora. Ivan Stojković nije izmislio konciliarističku teoriju, ali je zato bio jedan od njezinih najžešćih i najupornijih sljedbenika. Na taj je način dao novi oblik i objašnjenje pojma crkvene zajednice. Ipak, oslanjao se na tradiciju što je više mogao, u dokazivanju kao i u izražavanju. Kako je pomirio te dvije krajnosti, iznošenje novih zamisli uz poziv na staru

¹³ Bonaventura Duda, Joannis Stojković de Ragusio, O.P. (-1443.) *Doctrina de Cognoscibilitate Ecclesiae*. Romae, 1958: 58.

¹⁴ *Tractatus de Ecclesia*, uvod: xviii.

argumentaciju? Koja je prava novost u Stojkovićevom radu? Krije li se samo u činjenici da je on bio doista prvi zapadni katolički autor koji je pisao o ovom pitanju? Sljedeća analiza pokazat će da se može govoriti i o drugim razlozima, a Stojković ih možda ne bi uspio iznijeti tako jasno da je njegov život bio uspješniji.

Glavne poruke koje donosi Tractatus de Ecclesia. Inovacija u svjetlu tradicionalnih vjerskih rasprava

Tractatus de Ecclesia neosporno je napisan kao polemičko djelo. To se ponajprije može dokazati njegovom formom, koja predstavlja odgovor na diskusiju Jana Rokyzane na Bazelskom saboru. Počinje s: “Napokon gore spomenuti u svom odgovoru dodiruje predmet o Crkvi”,¹⁵ a završava s: “Ovdje završava Traktat o Crkvi, koji je priredio Ivan iz Dubrovnika, dominikanac, u Bazelu, dok je raspravljao na općem Koncilu s češkim magistrom Janom Rokyzanom, heretikom, u kojem je govorio o Crkvi onoliko koliko mu je spomenuti heretik dao priliku da govori”.¹⁶ Oblik, dakako, slijedi sadržaj. Po Stojkovićevom mišljenju, različita vjerska učenja, koja su imala za zajedničko samo osudu Rimske Crkve i papinog autoriteta, pripadala su jednoj općoj herezi. Prije nego razmotrimo koje je sve “hereze” imao u vidu i je li u svom pristupu slijedio nekog starijeg autora, treba ponajprije pokušati razumjeti zašto se uopće odlučio napisati ovaj tekst.

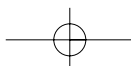
Stojkovića je vodila želja da se suprotstavi husitskom učenju. Jan Hus bio je prvi autor koji je napisao traktat o Crkvi, pod istim naslovom kao i Stojković, te je njime izložio svoje glavne ideje.¹⁷ Zato su drugi teolozi, koji su branili pozicije Rimske Crkve, osjetili potrebu da Husu odgovore na isti način, pišući traktat o Crkvi. Međutim, njihovi odgovori nisu bili potpuni zbog neiskustva, jer nitko ranije nije napisao slično djelo i jer je koncilijaristička teorija sama po sebi smatrana najboljim lijekom protiv husitskog ekstremizma.¹⁸ Dakle, ranije nije smatrano potrebnim učvršćivati je dodatnim dokazima,

¹⁵ *Finaliter prefatus replicans aggredditur materiam de ecclesia...* (*Tractatus de Ecclesia*: 9).

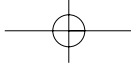
¹⁶ *Explicit tractatus de ecclesia quem magister Johannes de Ragusio Ordinis Praedicatorum Basileae, dum in Concilio generali cum magistro Iohanne de Rochizana, Bohemo haeretico, disputaret, compilavit, in quo tanta de Ecclesia locutus est, quantum sibi praefatus hereticus praestitit loquendi occasionem,* (*Tractatus de Ecclesia*: 313-314).

¹⁷ B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 1.

¹⁸ Prikaz ranih traktata o Crkvi dao je B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 2.

pa ni u obliku povijesnog pregleda koji bi upozorio na kršćanske velikane iz prošlosti, čije su riječi mogle suzbiti husitska načela. Teorija je ipak trebala jače argumente, kako bi bila uspješna, te se već ustvrdilo da su rani odgovori na Husove ideje bili manjkavi zato što njihovi autori nisu raspolagali potrebnim poznavanjem crkvene strukture. Bilo je neophodno da se to znanje izloži na pregledan i sistematski način, a upravo to je učinio Stojković. Pobio je Husovo mišljenje o “Crkvi predodređenih”, a istovremeno je kao zastupnik koncilijarizma naglasio da se “nepogrešivost Apostolske Stolice ne primjenjuje na papinu osobu kao takvu, nego se proteže na “tijelo Crkve”, koje je hijerarhijski podređeno toj osobi s kojom čini saborsku zajednicu”.¹⁹ U svom je traktatu uspio povezati koncilijarističku teoriju s polemičkim ciljem, a uz to i izložiti organizaciju katoličke Crkve. Instrument kojim se poslužio pri izvršenju složenog zadatka bio je pojam *Ecclesia militans*.

Stojković ponajprije određuje da *ecclesia* čini zajednicu ljudi okupljenih pod jednom vlašću.²⁰ Objasnivši što je to *ecclesia* i kakvom tipu zajednice pripada, citirajući Aristotelovu misao o “ekleziji” kao skupštini svih građana,²¹ pravi razliku u jednoj zajednici “dobrih i vjernih”, *Ecclesia bonorum et fidelium*. Dijeli je na tri dijela. Prvi čine anđeli i ljudi u prisustvu Krista (u Raju), drugi ljudi u Čistilištu koji iščekuju oprost od svojih grijeha, a treći i najveći je *Ecclesia militans*. Stojković je određuje vrlo široko: “kongregacija ili zajednica dobrih i loših vjernika oba spola, koji čuvaju svoju vjeru povezani u crkvenim sakramentima”.²² Uočimo da je ranije, upozoravajući na važnost laičke uprave u crkvenim pitanjima, Marsilije iz Padove tvrdio da su “svi oni koji vjeruju u Krista crkvene osobe”.²³ Ovo stajalište nesumnjivo potkrepljuje Stojkovićevu teoriju, a opovrgava husitsku.

Ecclesia militans, pak, starozavjetni je pojam i simbolično se povezuje s mučeništvom sedmorice braće Makabejaca, koji su radije umrli nego da jedu

¹⁹ F. Šanjek, »Hrvati i Pariško sveučilište, 13.-15. st.«: 133.

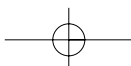
²⁰ *congregationem populi sub uno regimine contenti (Tractatus de Ecclesia: 12).*

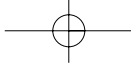
²¹ *Ecclesia autem participant omnes (Tractatus de Ecclesia: 12).* Aristotel, *Politics*, II, 10, 1272a10, transl. by T. A. Sinclair, revised by Trevor J. Saunders, 4th ed., Harmondsworth (Penguin Books) 1984, str. 151-2.

²² *Congregatio sive universitas fidelium bonorum et malorum utriusque sexus orthodoxam fidem tenentium in sacramentis ecclesiasticis societatem habentium (Tractatus de Ecclesia: 14).*

²³ C. Morris, »Christian Civilization (1050-1400).«: 240.

²⁴ Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb, 1985: 417.

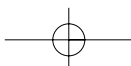

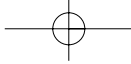
zabranjenu i nečistu hranu.²⁴ Njihova je žrtva postala dijelom Starog Zavjeta. Nemirno razdoblje kroz koje je prolazila srednjovjekovna Crkva od konca jedanaestog stoljeća dovelo je do novog shvaćanja onoga što bi *Ecclesia militans* trebala biti. Izbijanje križarskih ratova, shvaćanih kao svetih ratova vođenih u Kristovo ime, uspostavilo je mnogo doslovniji i izravniji pristup ovom dotad tek simboličnom pitanju. Dominantna je postala ideja grube vojničke borbe protiv nevjernika, heretika, ili jednostavno, neprijatelja Krista. No, pojava nekih novih crkvenih vođa, utemeljitelja novih Redova u 13. stoljeću, dala je toj ideji novu dimenziju. *Ecclesia militans* postala je jednom od ključnih točaka u teološkom radu sv. Dominika i on nije nikad zanemario njezin autoritet u propovjedničkim aktivnostima.²⁵ Trudio se suzbiti tada postojeći otpor Rimskoj Crkvi time što se oslanjao ne samo na patrističke autoritete, već i na snažnu hijerarhijsku organizaciju Crkve, s neprikosnovenim papinstvom na vrhu. Kasnija su stoljeća, međutim, pokazala da je čak i papin autoritet imao svoje granice. Stojković je bio svjestan tih ograničenja i izložio ih je u svom traktatu. Ponudio je novo i cjelovito značenje ideje *Ecclesia militans*, povezujući oštre napade na husite s vizijom reformiranja Crkve.

Na početku je prihvatio grčki antički model o *ekleziji* kao političkoj zajednici vladajućeg naroda. Stojković je i inače bio sklon drevnoj grčkoj filozofiji i kulturi. Naime, ne samo da je naveo Aristotelovu misao kako bi definirao prototip pojma *Ecclesia*, već je izravno povezoao grčku antičku mudrost s kasnijim razvitkom ispravne kršćanske vjere. Po njegovim riječima, “dok je Grčka imala studije književnosti i filozofije, uživala je cjelovitost vjere, mir Božji i slavu diljem svijeta, ali kad je izgubila svoje studije, bila je lišena i svega ostalog”.²⁶ Ovo je mišljenje u skladu s dugom polemičkom praksom koja se vodila protiv bizantske Crkve od raskola 1054. godine. Gotovo svi polemičari sa Zapada kao zajedničku misao u napadima na grčke suvremenike isticali su da su ovi napustili ispravni put vjere koji su uspostavili veliki Oci u ranim stoljećima kršćanstva. Upravo navedena činjenica pokazuje da Stojković nastavlja s istim pristupom prema pravoslavnim Grcima kao i raniji latinski polemičari. To se pobliže vidi, primjerice, i u dijelu teksta u kojemu raspravlja o prednosti sv. Petra pred ostalim apostolima. On tvrdi da su “samo suvremeni Grci”, misleći na one nakon crkvenog raskola, “stvorili vjerovanje da

²⁵ William Hinnebusch, *Dominikanci. Kratka povijest reda*. Zagreb, 1997: 8.

²⁶ *Graecia enim quamdiu litterarum et sapientiae studia habuit, fidem integram, pacem divinam et universam mundi gloriam obtinebat, sed studiis perditis, etiam consequentia ammisit (Tractatus de Ecclesia: 14).*

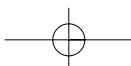
su svi Apostoli bili jednaki i da sv. Petar nije bio prvi među njima". Stojković naglašava da "sami suvremeni Grci... ne boje se ustvrditi ovo radi opravdanja svoje vlastite shizme, pored protivljenja ranije navedenih autoriteta Sv. pisma i Doktora, da nijedan Apostol nije bio po pravu stariji od ostalih, nego da su svi bili braća i međusobno jednaki, prema onome: Vi ste svi braća i ne tražite sebi Oca na Zemlji [Mt. 23, 8-9], ne shvaćajući da je Gospodin htio ovim riječima ukloniti grijeh ambicije, a ne dužnost prvenstva".²⁷

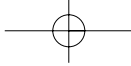
U istom polemičkom stilu nastavlja raspravljati o raznim sektama. Polemički napadi na sekte bili su jedno od tri najvažnija bojišta za kršćanske apologete iz zapadnog svijeta, uz diskusije protiv Židova i pravoslavne Crkve. Stojković naglašava kontrast između apsolutnog jedinstva u Rimskoj Crkvi i brojnih učenja raznih sekti. Ističe da u Rimskoj Crkvi postoji samo jedna vjera te da nema nikakve razlike u vjerovanju, da je jedno krštenje i jednaki obred u svim sakramentima i njihovoj upotrebi. Nikome nije dopušteno osjećati drukčije u ovim pitanjima koja su neophodna za spas, osim ako to ne traži sama Crkva, koju pak vodi Duh Sveti. Ali, nije tako "između Indijaca i Grka, među kojima ima gotovo toliko sekti i razlika u vjerovanjima koliko i ljudi, ili barem koliko i imena heretika. Neki se od njih zovu sabelijanci, neki nestorijanci, neki pelagijanci, neki arijanci, neki manikejci, neki ebioniti, neki tacijanci, neki onako i neki ovako po bezbrojnim imenima i sektama... Dakle, nema katoličke vjere ni Crkve tamo gdje je tolika raznovrsnost sekti i vjerska podjela."²⁸

Nabrajajući različite sekte, Stojković je imao izravnog prethodnika, koji je također bio istaknuti katolički teolog. Riječ je o Petru Časnom (1094-1156), opatu benediktinskog samostana Cluny. U to vrijeme, kad se islam u dvanaestom

²⁷ *ipsi moderni Graeci... qui in ipsorum schismatis excusationem non verentur asserere, non obstantibus supra inductis auctoritatibus Scripturarum et doctorum, quod nullus apostolus fuit in jurisdictione maior altero, sed quod omnes fratres fuerint et pares iuxta illud: "Vos omnes fratres estis et patrem nolite vocare vobis super terram" (Mt. 23, 8-9), non intelligentes quod Dominus in praedictis verbis non officium praelationis, sed vitium ambitionis voluerit amovere (Tractatus de Ecclesia: 140).*

²⁸ *Nam in ipsa Ecclesia Romana est una fides et nulla varietas in credendis, unum baptisma idemque ritus omnium sacramentorum et usus, nec alicui licet in hiis quae necessaria sunt ad salutem aliter sentire vel aliter, nisi prout ipsa Ecclesia, quae a Spiritu Sancto dirigitur, dictaverit. Non sic autem est inter Indianos et Graecos christianos, inter quos tot paene sectae sunt et varietates in credendis quot homines vel saltem quot nomina hereticorum. Alii enim sabeliani, alii nestoriani, alii pelagiani, alii arriani, alii manichaei, alii ebionitae, alii tatiani, alii sic et alii sic innumeris nominibus et sectis nominantur... Non ergo fides catholica aut Ecclesia ubi est tanta varietas sectarum et divisio fidei (Tractatus de Ecclesia: 236).*

stoljeću bio počeo temeljitije proučavati u kršćanskoj Evropi zbog eskalacije križarskih ratova, razlikovao se apologetsko-teološki pravac pristupa ovoj problematici od filozofskog, odnosno stajališta da valja uspostaviti harmoniju razuma i vjere.²⁹ U polemičkom napadu na islam, opat iz Clunyja pokušao je odrediti jesu li muslimani heretici ili pogani, te je zato sastavio popis raznih kršćanskih hereza koje su bili osudili Crkveni Oci. Kao one koji su osobito ugrozili Crkvu naveo je redom manikejce, arijance, makedonijance, sabelijance, donatiste, pelagijance, nestorijance i eutihijance.³⁰ Navedena dva popisa sadrže mnoga ista imena. Stojković ima još jednu vezu s čuvenim opatom iz Clunyja, a ona se zrcali kroz činjenicu da je i njega zanimao islam, te mu je posvetio nekoliko redaka u svom traktatu. Mišljenja o tom pitanju citira iz djela Tome Akvinskog *Summa contra gentiles*, lib. 1, c. 6. Spomenimo ovdje samo opće optužbe protiv Proroka Muhameda osobno i protiv njegovu učenja: Muhameda se optužuje zbog promicanja raspusnog ponašanja među svojim sljedbenicima, zbog toga da je lažni prorok jer nije činio čuda niti pružio ikakvo pisano svjedočanstvo o svojoj misiji, zbog širenja vjere uz upotrebu nasilja, zbog zavodenja priprostih i neukih ljudi koji žive u pustinjama, te napokon zbog iskrivljavanja tekstova Starog i Novog Zavjeta, koje je on svojim sljedbenicima zabranio čitati kako se ne bi mogli dovinuti istini.³¹

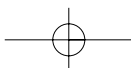
Sam Toma koristio je "Traktat protiv zločinačke sekte Saracena" Petra Časnog da bi izgradio vlastito mišljenje o islamu, igrajući na taj način posredničku ulogu između opata iz Clunyja i Ivana Stojkovića. Tijekom boravka u Carigradu Dubrovčanin je iskoristio priliku da nauči više o islamu. Naručio je prijepis zbirke *Collectio Toletana*, sastavljene od tekstova koje je s arapskog na latinski jezik prevela skupina prevoditelja, radeći za Petra Časnog 1140-ih u Španjolskoj. Zbirka je uključivala prvi potpuni latinski prijevod Kur`ana i neke druge tekstove za koje se vjerovalo da su važni za razumijevanje prirode islama, iako se njihov sadržaj svodio tek na legende.³² U pismu

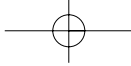
²⁹ Franjo Šanjek, »Herman Dalmatin (oko 1110 - posl. 26. 2. 1154.). Bio-bibliografski prilozi.«, u Herman Dalmatin: *Rasprava o bitima*, knj. I, ur. i prev. Antun Slavko Kalenić. Pula, 1990: 7-100, posebno 25.

³⁰ *Dico autem Manichaeos, Arianos, Macedonianos, Sabellianos, Donatistas, Pelagianos, omniumque ultimos Nestorianos et Eutichianos, iz Prologus domni Petri abbatis Cluniacensis in Libro contra nequissimam Sectam sive Haeresim Saracenorum* (J. Migne (ur.), *Patrologia Latina* /dalje: *PL*), 189: 665).

³¹ *Tractatus de Ecclesia*: 111.

³² F. Šanjek, »Hrvati i Pariško sveučilište, 13.-15. st.«: 139.

kardinalu Julijanu Cesariniju iz Carigrada od 9. veljače 1436. godine Stojković zaključuje da “postoji još mnogo drugih pitanja oko kojih su sami muslimani zbunjeni i u kojima ismijavaju jedan drugoga; o tome ću se potpunije informirati prije nego što odem odavde.”³³ Bilo kako bilo, čini se da je uključio kratki diskurs o muslimanima u svoj tekst zato što nije želio izbjeći spominjanje ijednog učenja koje ugrožava idealnu Crkvu, kao i zato što je morao biti svjestan narastajuće opasnosti od osmanlijskog prodora, ne samo za klonulo Bizantsko carstvo, već i za rodni kraj i zapadnoevropski svijet.

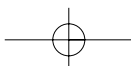
Stojković ne povezuje islam s bizantskom Crkvom, ali zato više puta dovodi u vezu Grke i husite. U njegovim se očima Bizantinci obično vide kao učitelji i autoritativni vođe husita. Povezuje ih u ranije spomenutoj diskusiji o položaju sv. Petra, uz tvrdnju da “husiti i viklifovci uvode osobito autoritete grčkih Doktora o prvenstvu sv. Petra, baš poput suvremenih Grka, od kojih se čini da su u ovom pitanju i upili otrov grijeha.”³⁴ Nadalje, naglašavajući misao da je opadanje znanja i studija izazvalo krizu u grčkoj vjeri i Crkvi, Stojković zaključuje isto i o Češkom Kraljevstvu. Po njegovim riječima, “dok su studiji na Praškom sveučilištu cvali, za Češko se Kraljevstvo govorilo diljem svijeta da je vjerno, mirno i slavno. No otkako su drugi napustili i uništili Sveučilište, posvuda se govori da je Kraljevstvo sramotno i krcato različitim herezama i lopovima”.³⁵

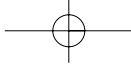
Sami Bizantinci su se uvelike trudili izbjeći bilo kakvo spominjanje svoje Crkve i husita u istom kontekstu. Naime, ne samo da je to bilo štetno njihovim nadama u postizanje ujedinjenja dviju Crkava, s konkretnom posljedicom dobivanja ozbiljne pomoći sa Zapada za očajničku borbu protiv Turaka Osmanlija, već su takvu vezu smatrali i izravno uvredljivom. Carigradska je patrijaršija bila tada već tisuću godina čuvena kao praktički druga glava kršćanstva, te je samo Sv. Stolica odgovarala njezinoj tradiciji i doprinosu u ekle-

³³ *Multa sunt alia, de quibus ipsimet machumetiste confunduntur et de quibus inter se derident; de quibus, antequam hinc descendam plenius me informabo* (Aloisius Krchnak, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*. Romae, 1960: 60).

³⁴ *Praecipue enim doctorum graecorum hic aducuntur auctoritates super primatu Petri, ut ipsi moderni Graeci, a quibus wiciefistae et hussitae videntur in hac materia suxisse erroris venenum...* (*Tractatus de Ecclesia*: 140).

³⁵ *Similiter in Bohemia, quamdiu praeclarum universitatis Pragensis studium vigit, regnum Bohemiae fidele, pacificum et gloriosum per universum orbem praedicabatur, quo parum alios homines desolato et destructo, diversis haeresibus et latronibus iam repletum regnum per orbem ignominiosum proclamat* (*Tractatus de Ecclesia*: 227-8).

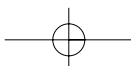

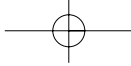
ziologiji. Stoga ne čudi što su se Bizantinci uporno odupirali svakom pokušaju da ih se predstavi kao da stoje na istoj strani s husitima. U želji da očuvaju tradicionalnu veličinu i prestiž bili su spremni žrtvovati mogući sporazum s Bazelskim saborom, da ih predstavnici Sabora nisu u Carigradu uvjerali kako će se ubuduće izbjegavati spominjanje svake veze između njih i husita. Stojković osobno dao im je riječ da saborski Oci nisu htjeli poniziti grčku Crkvu ni nanijeti joj nepravdu. Dok je pregovarao s izabranim predstavnicima carigradskog patrijarhata 1435. godine suočavao se s njihovim neprekidnim prigovorima protiv koncilske prakse da se njih i husite stavlja u isti kontekst, te da ih se povezuje i u pitanju odvajanja od Crkve.³⁶ Bizantinci su znali da ih se dovodilo u vezu s husitima u raspravama vođenim 1433. godine i kasnije, u kojima je baš Stojković imao istaknutu ulogu. Njihovi predstavnici bili su tada pozvani na Sabor i pratili su rasprave. Ista osoba koja je izjednačila njih i husite kod otpadništva od Rimske Crkve, Ivan Stojković, stigao je, dakle, dvije godine kasnije iz Bazela kao izaslanik u Carigrad, nastojeći pridobiti Bizantince za Sabor i navesti ih da odbiju konkurentsku ponudu pape. Tijekom te diplomatske misije bilo je potrebno ispitati i slučaj povezivanja Bizantinaca i husita, te je on učinio sve što je mogao kako bi uvjerio svoje domaćine da ih Bazel ničim nije htio uvrijediti. A ipak, opet je Stojković bio taj koji je pisao tako negativno o Bizantincima i njihovoj Crkvi u svome traktatu 1440-ih. Zašto je stalno mijenjao mišljenje? Zašto je prvo povezoao husitsko učenje s bizantskom Crkvom u svojim raspravama protiv husita, da bi nekoliko godina kasnije pokušao uvjeriti Bizantince da se ne trebaju bojati da će ih Sabor povezati s pretpostavljenom husitskom herezom, pa da bi na kraju prihvatio stajalište da oni doista dijele ista pogrešna shvaćanja?

Odgovor bi se mogao potražiti, recimo, u Stojkovićevom političkom pragmatizmu. Neprekidni vojni neuspjesi koje su trpile carske katoličke trupe izazvale su potrebu da se pregovara s husitima i da ih se porazi na doktrinarnom tlu. Za tu svrhu bilo je dozvoljeno pribjeći svakom sredstvu. Postoje čvrsti dokazi da je Stojković znatno odstupao od propisanih tema za raspravu. Točno je bilo dogovoreno o kojim će se predmetima raspravljati, pa su ga protivnici prekidalali više puta, jer je govorio o stvarima koje nisu imale ničeg zajedničkog s propisanim člankom o primanju pričesti u oba vida. U govoru je

---

³⁶ *...eodem contextu sermonis sit mentio de nobis et Bohemis... quia coiungit nos cum Bohemis, in ratione dissidii* (J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum*: 251).

iznosio i razmatranja o samoj Crkvi, a to je husitima bilo neprihvatljivo, jer nisu bili spremni razgovarati o tome. Kad ih je otvoreno pozvao da se pokore Saboru kao dijelu katoličke Crkve, ogorčeno su ga prekinuli tvrdeći da je pokušao iznijeti lažnu optužbu da oni nisu dio katoličke Crkve, što po njihovom dubokom uvjerenju jednostavno nije bilo istina.³⁷

Stojković je istu ideju o Bazelskom saboru kao glavi cijelog kršćanstva branio i kasnije u Carigradu. Bizantinci su ovu tvrdnju odbijali po svaku cijenu, držeći je uvredljivom za njihovu Crkvu. Upitali su je li “činjenica da se vaš Sabor koji se, kako se čini, naziva starijim od svih kršćana, znači da oni koji nisu njegovi sinovi posredstvom pokoravanja i prihvaćanja njegovih dogmi nisu ni vjerni kršćani?”³⁸ U odgovoru je Stojković primijenio isti pristup kao ranije, kad ih je nastojao uvjeriti da ih se nije tretiralo jednako kao husitske heretike. Jednostavno je objasnio da te riječi ne sadrže nikakvu uvredu bizantskoj Crkvi.³⁹

Međutim, moguće je također izložiti i niz dokaza u prilog njegovoj dosljednosti u politici kao i u teologiji. Tvrdoglavo se borio za dobrobit Sabora. Nije njegova krivica što je husitsko izaslanstvo napustilo Bazel bez postizanja ikakvog kompromisa. Pored toga, činio je do posljednjeg trenutka sve što je mogao da privoli bizantskog cara Ivana VIII. da prihvati poziv Sabora, unatoč izravnim prijetnjama po svoj život od strane papinih izaslanika u Carigradu.⁴⁰ Time se njegove promjene mišljenja objašnjavaju neprekidnim naporima da se ne samo u teoriji, već i u praksi oživi ideja savršene crkvene zajednice koja bi se mogla dostići samo ako se krene od postojeće zajednice *Ecclesia militans*. Kako ju je on vidio? Ranije se moglo uočiti da je *Ecclesia militans* za njega bila cjelovita zajednica svih vjernika, i dobrih i loših, oba spola, koji su dijelili iste crkvene sakramente, što su husiti nijekali. No, po definiciji, bila je to također *Ecclesia militans seu viatrix*,⁴¹ odnosno vojuju-

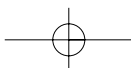
³⁷ B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 64.

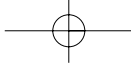
³⁸ ... *quod Synodus vestra videtur se appellare maiorem omnium Christi fidelium, et per consequens, qui non est eius filius per obedientiam et acceptationem suorum dogmatum non est Christi fidelis* (J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum*: 251).

³⁹ *Circa predicta multa diximus, per quae clare ostendimus nullam iniuriam in predictis contineri* (J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum*: 251).

⁴⁰ Pred vojnicima koji su ga pokušali ubiti morao je čak pobjeći u carigradsku četvrt Peru. Više o ovoj epizodi: A. Krchnak, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*: 39.

⁴¹ B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 67.

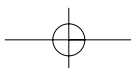

ća ili putujuća Crkva. Ideja o putovanju bila je i doslovna i prenesena.

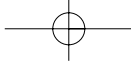
Stojković je bio dominikanski redovnik, član Reda propovjednika, čija je temeljna dužnost putovati i propovijedanjem tražiti nove konvertite ili učvršćivati vjeru onima koji su počeli oklijevati. Dominikanci su rijetko bili vezani samo za jedno mjesto, mnogo su vremena provodili na putovanjima. Sav Stojkovićev život bio je neprekidno kretanje. Iz rodnog je kraja otišao u Italiju, potom dovršiti obrazovanje u Francusku, pa kasnije, kao predstavnik Pariškog sveučilišta, na carski dvor na Zapadu i na crkvene Sabore u ranom petnaestom stoljeću, napokon u Bazel i odatle u Carigrad, te natrag u Švicarsku, gdje je i umro za nekoliko godina. Gdje god da je išao, htio je biti u službi svoje zamišljene *Ecclesiae*, putujući i boreći se za nju. Zato ju je i opisao kao *Ecclesia militans seu viatrix*. Ovdje se mogu povezati Stojkovićevi ideali s onima koji su vodili prevoditelje tekstova s arapskog jezika na latinski u dvanaestom stoljeću, okupljene oko Petra Časnog. Naime, ne samo da su mnogo putovali, već su i slijedili neke srodne pravce djelovanja. Dok je Stojković htio pridobiti husite i Bizantince za dobrobit cijele crkvene zajednice, tako se opat iz Clunja sa suradnicima bio sukobio s muslimanima pobijajući Muhamedov nauk.

No, njihovi su se pristupi razlikovali. Petar Časni nije zazirao od upotrebe islamskih tekstova, osobito Kur`ana, kako bi ih analizirao što objektivnije i pokušao pokazati muslimanima i iz perspektive njihovih vlastitih tekstova da je njihova vjera bila kontradiktorna, grešna i stoga morala biti odbačena. Međutim, napadao je vjeru, a ne narod. Prema muslimanima odnosio se gotovo prijateljski, ističući: "S vama se borim riječju, rekoh, a ne oružjem, kao što često čine naši (križari); ne fizičkom silom nego snagom razuma, ne mržnjom nego ljubavlju."⁴² S druge strane, Stojković nikad nije citirao neki tekst koji su napisali Hus ili njegovi sljedbenici, ili pak John Wycliffe, kojega je često optuživao kao Husova učitelja i prethodnika. Nekoliko je puta Dubrovčanin u *Tractatus de Ecclesia* spomenuo Husa i Wycliffea zajedno, ne čineći nikakvu razliku među njihovim sljedbenicima, ali nikad nije izričito rekao nešto o njihovim spisima ili raspravama. Nema sumnje da je poznavao njihove glavne ideje znatno prije no što se susreo sa svojim protivnikom Janom Rokyzanom, ali jednostavno nije spominjao naslove njihovih djela. To nas navodi na pretpostavku da je slijedio uputu bivšeg Generala dominikanskog Reda Leonarda Datija, koji ga je u mladosti stavio pod vlastitu zaštitu i omo-

⁴² F. Šanjek, »Herman Dalmatin«: 25.

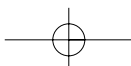
gućio mu da dođe u Pariz. Dati je bio iskusan inkvizitor i bio je prisutan na suđenju Janu Husu na koncilu u Konstanzu 1415. godine, gdje je Čeh bio osuđen zbog potvrde koncilijarizma. Stvorio je mišljenje da se ne bi smjelo upuštati u duge diskusije s hereticima, a Hus je osuđen kao jedan od njih. Dati se sjećao Husova pisanog odgovora na pitanje o neophodnosti pokoravanja rimskom papi, kada je Čeh naglasio da je Krist jedina glava Crkve. U tom su kontekstu Husove misli o Crkvi Datiju bile otvoreno heretične. Stojković je, uz to, bio impresioniran i analizom Husove rasprave *De Ecclesia*, koju je napravio Jean Gerson, rektor Pariškog sveučilišta. Gerson je javno zatražio da svaka diskusija s hereticima bude izbjegavana, ako je to ikako moguće.⁴³

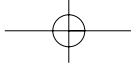
Imajući pred sobom ova dva autoriteta koja je duboko poštovao, Stojković je lako prilagodio svoje mišljenje njihovom i potom uporno izbjegavao spominjati rasprave koje su pisali Hus i Wycliffe, premda ih je poznao, sudeći po vlastitim riječima. Tu se krije glavna razlika između njegova apologetskog rada i rada Petra Časnog, jer opat nije oklijevao spomenuti Kur'an kao temeljni izvor ideologije svoga neprijatelja. U raspravama protiv Bizantinaca Stojković je pak citirao razne srednjovjekovne grčke autore kao ispravne branitelje kršćanske vjere, tvrdeći da je najveća greška i krivica njegovih bizantskih suvremenika bila napuštanje puta koji su oni izgradili i time udaljavanje od Rimske Crkve. Bizantinci za njega nisu bili heretici, ali doista ih je gledao kao učitelje husita.

Ne bi bilo potpuno reći da *Ecclesia militans seu viatrix* nosi ime samo zbog izravne akcije i putovanja. Drugi dio, preneseni, bio je barem jednako važan. Kako Stojković piše, u "Putujućoj Crkvi" većinu čine nesavršeni, koje uglavnom vode njihov razum i vidljive pojave.⁴⁴ Zato oni trebaju poduzeti veliki napor da se pročiste i tako dosegnu nivo spasa. Ovo putovanje doista je bilo dugo i naporno. No, osim toga, bilo je potrebno i promijeniti unutrašnje stanje u samom kršćanskom svijetu, bilo je potrebno promijeniti sud običnih ljudi. Ta je borba, po Stojkovićevom mišljenju, bila možda još i teža od doktrinarnih sukoba protiv vanjskih neprijatelja kršćanske zajednice, poput husita, Bizanta ili islama. Zavodljivo je pretpostaviti da je upravo to bio glavni cilj,

⁴³ Amedeo Molnar, »La pensée hussite dans l'interpretation de Jean Stojkovic de Raguse.«, u: Franjo Šanjek (ur.), *Misao i djelo Ivana Stojkovića*. Zagreb, 1986: 221-234, posebno 230.

⁴⁴ ... in *Ecclesia peregrinanti maxima pars est imperfectorum, qui sensu potius et visibilibus ducitur* (prema B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 105, cit. iz *Tractatus de Ecclesia*).

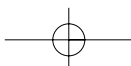

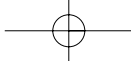
dok su rasprave s “hereticima” i “raskolnicima” bile tek priprema za odlučujući boj. Stojković je morao dokazati da je katolička Crkva trebala reformu, da se papin položaj ne bi više trebao shvaćati kao neprikosnoven, te da pravi autoritet više nije monopol samo jedne osobe ili jednog tijela. Zadatak mu je bio još teži jer je trebalo pred oštrim husitskim napadima zaštititi papin autoritet kao vezu spojnicu u čitavoj Crkvi i u isto vrijeme učvrstiti novu teoriju uz pomoć novih autoriteta. Njih je morao potražiti na sveučilištima. Cijeli ishod ovisio je o tome.

Uloga sveučilišta u prevladavanju krize i uspostava novih autoriteta

Tipične vjerske rasprave s protivnicima katoličke Crkve u prethodnim stoljećima vodile su se uz dragocjenu pomoć djela ranih Crkvenih Otaca. Njihova mudrost i moralnost bile su glavno oružje u napadima na grčku pravoslavnu Crkvu, muslimane, Židove i razne heterodoksnе vjerske pokrete koji su imali korijene unutar utjecajne sfere rimske Crkve. Kad je spomenuo razna “heretička učenja” koja su potkopavala i iskrivljivala pravi smisao Riječi, Petar Časni je protiv svakog od njih naveo barem jednog Oca čiji su ga spisi pobili. Bilo je točno poznato koji je autoritet služio za suzbijanje koje hereze. Dok je pisao o starim neprijateljima katoličke Crkve, o pravoslavlju i islamu, Stojković je slijedio isti put u svom traktatu. Njegovi reci sadrže brojne citate drevnih grčkih Otaca. No, njegovo je vrijeme bilo opasno za jedinstvo i povezanost same katoličke Crkve. Iako se nije morala suočiti s velikim i dobro organiziranim vjerskim zajednicama kao ranije ni s decentraliziranim i vjerski ne posve određenim heretičkim pokretima, kriza kroz koju je prolazila bila je još dublja. Protivnici iz prve skupine ranije su bili opasni zbog svoje veličine i tradicije, ali jednom kad su političke granice bile čvrsto određene, postalo je gotovo nepotrebno ustrajati u vjerskim raspravama.

Primjerice, rasprave protiv islama i carigradske Patrijaršije kulminirale su u dvanaestom stoljeću, kada su križarski ratovi bili u punom zamahu, te je, s druge strane, carska politika Manuela I. Komnena (1143/80) bila doživljena kao prijatna Zapadu iz Bizanta. Naredna stoljeća nisu obnovila doktrinarnе rasprave s islamom, pa čak ni prijeteći osmanlijski prodor nije značajno promijenio situaciju. Više je bilo rasprava protiv bizantske Crkve, ali su se one uglavnom svodile na borbe protiv nekih istaknutih pripadnika te Crkve koji su se protivili ujedinjenju, a nije bilo bitaka protiv cjelokupnog svećen-

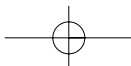

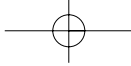
stva kao ranije. Što se tiče heretičkih pokreta na srednjovjekovnom Zapadu, Sv. Stolica imala je uobičajenu praksu da organizira male križarske ratove protiv njih, umjesto da pokušava s teološkim uvjerenjem. Nije bilo potrebe tratiti vrijeme u jalovim pokušajima da se pridobije neke tvrdoglave i većinom izolirane krivovjerce, čije su ideje obično imale više socijalni nego vjerski karakter.

Međutim, Stojkovićevo je vrijeme unijelo velike promjene u taj obrazac. Ne samo da je bilo vrlo teško slomiti husitski pokret vojnom snagom, već je taj pokret imao i čvrste teološke temelje i obrazovane vođe, koji su dokazali vještinu u vjerskim raspravama i u promicanju svoje poruke. Poznavali su metode koje je primjenjivala Rimsk Crkva i bili spremni koristiti ih samostalno. Osim toga, za razliku od gotovo svih ranijih izazova upućenih Sv. Stolicu, za sebe su tvrdili da su samo oni ispravni katolici. Stojković ih je u svojoj raspravi htio razotkriti kao ništa drugo do li još jednu vrstu heretika, iako opasniju od prethodnih. Napisao je traktat, polemičan i po obliku i po sadržaju, kako bi raspravljao ne samo s neposrednim protivnicima, husitima, već i sa Sv. Stolicom. Oba zadatka zahtijevala su potvrdu u radu Crkvenih Otaca, koji su predstavljali najčešće navođene autoritete. Husiti su slijedili u vlastitoj raspravi isti pristup. Pogledajmo sada što im je bilo zajedničko i kako su tumačili iste autore da bi pokazali kako govore u njihovu korist.

Najprije nam se nameće upotreba tekstova i imena sv. Augustina. Hiponski je biskup uživao posvećeni status u očima obiju strana kao jedan od najvećih teologa u povijesti kršćanske Crkve. Oni su ga, međutim, navodili kako bi dokazali posve suprotne tvrdnje. Dok je Jan Hus tijekom saslušanja na koncilu u Konstanzi ponavljao da je njegovo učenje bilo u potpunoj harmoniji s idejama sv. Augustina, moto Otaca na koncilu u Bazelu, petnaestak godina kasnije, bila je Augustinova misao *Ne bih vjerovao Evandelju da me na to ne tjera autoritet katoličke Crkve*.⁴⁵ Husiti su u Sv. pismu vidjeli najviši i jedini autoritet koji ne traži nikakvog daljeg objašnjavanja da bi se odredilo pravu i kršćansku vjeru. Jan Rokyzana uzdigao je Evandelje kao apsolutno načelo vjere a prvotnu Crkvu kao jedino životno pravilo, ne hajući za druge postojeće autoritete, osobito ne za Rimsku Crkvu. Tim više, on je čak propovi-

⁴⁵ *Non crederem Evangelio, nisi me Catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas* (Bonaventura Duda, »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića.«, u: Franjo Šanjek (ur.), *Misao i djelo Ivana Stojkovića*. Zagreb, 1986: 235-253, posebno 248. Citirano je iz *Contra Epistolam Manichaei quem vocant "Fundamenti"*, PL 42: 175).

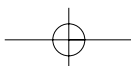
jedao da se Rimaska Crkva odvojila od prvotne. Tome nasuprot, Stojković je tvrdio da Sv. pismo sadrži mnoga pitanja koja zahtijevaju dalje tumačenje, poput onoga koje su knjige božanski dane ili, jednostavno, kako bi trebalo shvatiti one dijelove teksta koji nisu bili jasno izraženi. Stoga je uzeo “nepogrešivi autoritet Rimske Crkve kao najviše načelo teologije”.⁴⁶

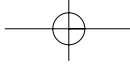
Budući da su husiti u tolikoj mjeri ovisili o Sv. pismu, ova činjenica se ne bi trebala tumačiti samo kao njihovo neprijateljstvo spram ustanova Rimske Crkve. Njihovo je stajalište bilo povezano s novom ulogom koju su počela igrati sveučilišta. Više puta Stojković spominje zajedno Johna Wycliffea i Jana Husa i pravi nepobitnu vezu među njima. Formalno ih je povezivao Peter Payne, teolog i profesor s Oxfordskog sveučilišta koji je prihvatio Wycliffeove ideje, postao jedan od lolarda i kasnije pred progonima pobjegao iz Engleske. Pridružio se husitima i zastupao ih u raspravama na Bazelskom koncilu, polemizirajući protiv Ivana de Palomar, arhidakona Barcelone, o četvrtom članku dogovorenom za diskusiju, odnosno da bi civilna vlast morala kazniti svakoga u stanju smrtnog grijeha. Payneova zamisao da se “sve na ovome svijetu događa zbog nužde”,⁴⁷ bila je vrlo sumnjiva Stojkoviću, jer ju je on shvatio kao da husiti nisu došli u Bazel s namjerom da postignu dogovor s Rimskom Crkvom, već da je pokušaju promijeniti.

Poznato je da su učenja Wycliffea i Husa bila slična, oba uperena protiv papinske hijerarhije i oba sa značajnom socijalnom porukom. Bila su slična i u inzistiranju na upotrebi nacionalnog jezika, videći ga kao sredstvo u borbi s rimskim svećenstvom te, osobito, kao sredstvo za nacionalno buđenje. Ali, oni su iznad svega bili povezani na institucionalan način: i Wycliffe i Hus bili su sveučilišni nastavnici. Tako su imali izravni dodir s mladim naraštajima budućih teologa te su dobili priliku da ih nauče svojim radikalnim idejama o Crkvi. Mogli su računati s brojnim upornim i odanim sljedbenicima u budućnosti. Od toga se još važnijim čini da su imali posve slobodan pristup znanju prethodnih autoriteta. Kao sveučilišni nastavnici, jednostavno su morali poznavati cjelovita teološka dostignuća kršćanskih autora, a istovremeno su uživali gotovo neograničenu slobodu da ih konzultiraju i donose vlastito mišljenje. Sveučilišta su bila slobodna i zaštićena posebnim poveljama, ko-

⁴⁶ *Tractatus de Ecclesia*: uvod, xiii.

⁴⁷ *Omnia ex necessitate in hoc mundo eveniunt* (cit. A. Molnar, »La pensée hussite dans l'interprétation de Jean Stojkovic de Raguse.«: 229). Opće podatke o životu Petra Paynea pruža biografski članak u *The New Encyclopaedia Britannica*, vol. 9, Chicago etc., 1993¹⁵: 219.

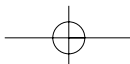
je su izdavali vladari ili sam papa. Za svoj rad praktički nisu odgovarali nikome, te njihov utjecaj među sve većim masama studenata gotovo da nije imao kraja. Intelektualci iz ranijih stoljeća mogli su samo sanjati o tako povoljnoj situaciji. Njihovom je radu smetala oštra stega nametnuta u samostanima, koji nerijetko nisu imali knjižnice, ili su pak živjeli nepostojano, od danas do sutra, na neprekidnim putovanjima, želeći ugoditi raznim pokroviteljima. Središta učenosti, katedralne škole kao tada najbolje organizirani oblici, daleko su zaostajala za sveučilištima kasnog srednjeg vijeka i po opremljenosti i po utjecaju. Kao istaknuti članovi sveučilišta, Wycliffe i Hus poznavali su povijest vjerskih rasprava i znali su kako potvrditi vlastita stajališta. Husovi nasljednici, ljudi kao Jan Rokyzana ili Peter Payne, također su držali sveučilišne položaje. Veza sa sveučilištem već je postala tradicijom i husitski pokret nije se mogao odvojiti od Praškog sveučilišta.

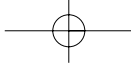
Husitski vođe bili su britki i dobro obrazovani teolozi, sposobni za dosljednu obranu svojih uvjerenja. No, Stojković im je bio ravan. Njegova vlastita obrazovna dostignuća bila su neosporna, visoko su ga cijenili na prestižnom Pariškom sveučilištu. Shvatio je u potpunosti važnost izobrazbe za pravilno razumijevanje teologije i doveo ih je u međusobnu vezu. Bilo je već riječi o tome kako je izjednačio nazadovanje studija u Grčkoj i Češkoj s nazadovanjem cijelih država i pojavom hereze. Izričito je tvrdio da "...zato što su Česi izgnali Sveučilište iz svoga kraljevstva, bilo je neophodno da se i najiskrenija mudrost njihove vjere također izagna i potjera s njime".⁴⁸ Pišući o "izgnanstvu sveučilišta" Stojković nije mislio samo na sudbinu njemačkih profesora i studenata koji su morali napustiti Prag i potom utemeljiti sveučilište u Leipzigu 1409. godine,⁴⁹ već je u ovom odvajanju vidio tragični incident za samu katoličku Crkvu. Svaka je dioba bila štetna za željeno jedinstvo *Ecclesiae*, a sveučilišta su bila jedna od ključnih vezivnih sila. Nekoliko redaka niže, Stojković nastavlja da, "iako se, zbog mnogih ratova, i privatnih i građanskih, sve više napušta pokornost Rimskoj Crkvi, ipak još cvatu studiji mudrosti koji čuvaju jedinstvo vjere".⁵⁰ Nabraja za tu svrhu sveučilišta diljem katoličkog

⁴⁸ *Quas universitates... quia Bohemi de suo regno expulerunt, necesse fuit ut etiam sincerissima sapientia fidei pelleretur et exularet cum eisdem (Tractatus de Ecclesia: 228).*

⁴⁹ O utemeljenju leipziškog sveučilišta vidi: Jacques Le Goff, *Intelektualci u srednjem vijeku*. Zagreb, 1982: 174.

⁵⁰ *Nam licet multis et domesticis et civilibus guerris obedientia Romanae ecclesiae intra se ipsam, quam permaxime desoletur, nichilominus studia sapientiae adhuc vigent, quibus unitas fidei conservatur (Tractatus de Ecclesia: 228).*

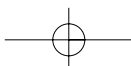
Zapada, u Engleskoj, Francuskoj, Španjolskoj, Njemačkoj i Italiji. Kao što se i moglo očekivati, ističe četiri opća učilišta dominikanskog Reda, “koja poput četiriju rijeka Raja natapaju vodama mudrosti cijelu katoličku Crkvu”.⁵¹

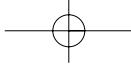
S pravom je osjetio da su sveučilišta imala tako važno mjesto u određivanju novih vjerskih sukoba. Pariško sveučilište branilo je konciliarističku teoriju, osobito za koncila u Konstanzu, a znamo da je Stojković bio njegov istaknuti student. Dakle, samo je primijenio u praksi i dalje razvio prethodna teorijska saznanja. Upravo kao što je pravio razliku između starih i novih autoriteta, nastalih na sveučilištima kao novim središtima znanja i vjerske moći, Stojković je u svom traktatu slijedio isti pristup, nastojeći suzbiti husitske pozicije korak po korak. U prvom je dijelu analizirao njihovu upotrebu sv. Augustina kao izuzetno uglednog autoriteta, čije su riječi služile za učvršćivanje njihovog stajališta o Crkvi. Tome nasuprot, on je razvio originalno mišljenje po kojemu Crkvu karakterizira jedinstvo u vjeri, u upotrebi svetih Sakramenata i u pokornosti legitimnoj hijerarhiji koju je ustanovio Krist, te ove vrednote dijele i dobri i loši.⁵² Završivši izlaganje o učenju sv. Augustina i njegovu autoritetu, Stojković je nastavio s novijim autoritetom sv. Tome Akvinskog, velikog učitelja dominikanskog Reda, čijim se spisima uvelike služio. Sv. Toma bio mu je izvor za kratki protuislamski diskurs, te u znatnoj mjeri i za spise mnogih grčkih Otaca. Stojković je protiv husita koje je inspirirala politika suvremene bizantske Crkve i njezina protivljenja Rimu citirao brojna svjedočanstva i primjere iz grčke patristike. Nažalost, većinom ih je uzeo iz djela sv. Tome pod naslovom “Protiv zabluda Grka”, napisanog po jednom apokrifnom tekstu. Naime, koncem 1263. ili početkom 1264. godine Toma je napisao navedeno djelo kako bi procijenio tekst “O vjeri u Trojstvo protiv zabluda Grka”, koji je sastavio Nikola, Grk iz Drača, koji je kasnije postao biskup Krotona u južnoj Italiji.⁵³ Tekstovi grčkih autora nisu bili posve pravilno preneseni te se, štoviše, i sam Toma izbjegavao pozivati na njih u vlastitom radu, pa je ova činjenica mogla lako utjecati na Stojkovićev nepovoljan sud o bizantskoj Crkvi. No, on je uglavnom koristio Tomina djela kako bi ilustrirao

⁵¹ *...quae quasi quatuor flumina paradisi aquis sapientiae irrigant universam Ecclesiam catholicam (Tractatus de Ecclesia: 228).*

⁵² B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio: 76.*

⁵³ Yves Congar, »La place de Jean de Raguse dans l'histoire de l'ecclésiologie.«, u: Franjo Šanjek (ur.), *Misao i djelo Ivana Stojkovića*. Zagreb, 1986: 259-290, posebno 283. Ta Tomina djela objavljena su i kod nas: Toma Akvinski: *Razgovor s pravoslavnima i muslimanima. Protiv zabluda Grka. O razlozima vjere (Protiv Saracena)*, ur. i prev. Augustin Pavlović. Zagreb, 1992.

i potvrdio svoju misao da je zamišljeni oblik Crkve, kako ga je on izražavao, sastavljen od simbola koje je nazivao i “uvjetima”. Oni su jedinstvo, svetost, apostolat i katolicizam Crkve, slijedeći Tomino “Izlaganje o simbolu”.⁵⁴ Napokon, Stojković uključuje u svoju pisanu raspravu i neke suvremene radove koje su ostavili protivnici husita, poput *Tractatus de Ecclesia* Stjepana iz Paleča ili *Tractatus de Romana Ecclesia* Stanislava od Znoyme. Oba su autora u početku bila među Husovim pristašama, ali potom su ga napustili i sudjelovali su kao njegovi tužitelji u radu koncila u Konstanzu 1414.-1415. godine.⁵⁵

Jasno je da su ti novi tekstovi bili u Stojkovićevu korist i na štetu husita. Predstavljali su nove autoritete kojima se koristio. Međutim, njihova imena nisu imala odgovarajuću težinu, poput slavni prethodnika. Ako je još i moguće usporediti Tomu Akvinskog s Augustinom po doprinosu koji je svaki od njih dao kršćanskoj Crkvi i teologiji, ipak se ne može izjednačavati rane polemikare protiv Jana Husa s bilo kojim od ove dvojice. Jednostavno nisu spadali u isti rang. Može se dodati, štoviše, da kasna stoljeća kršćanstva nisu iznjedrila nijednog velikog teoretičara i mislioca kao u ranom razdoblju. Stoga se u Stojkovićevo doba rasprava i općenito velikih nemira širom kršćanske ekumene sama ideja autoriteta polako počela mijenjati. Nije više bilo velikana u kojima bi se gledalo sjajne vode, čiji se primjer mora slijediti. Takvi su sve više bili zamjenjivani samim idejama, idejama koje su bile originalne, iako su ih njihovi autori htjeli izložiti kao duboko ukorijenjene u prošlosti kako bi im dali što veću vjerodostojnost. Stojkovićeve ideje o Crkvi, o zajednici nazvanoj *Ecclesia militans* kao njezinom glavnom dijelu, bile su na putu da se uspostave kao jedan od novih autoriteta.

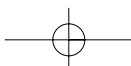
Osjetio je potrebu upozoriti na učenje valdenza, koji su poricali kult i hijerarhiju katoličke Crkve, stvarajući pritom izvjesnu “duhovnu Crkvu”.⁵⁶ Osuđujući valdenze zbog njihove spiritualnosti, Stojković je uočio novu priliku da husite poveže s ranije osuđenim hereticima. Naglasio je tri glavna elementa, redom: Krštenje, Vjeru i Ljubav, osobito izdvajajući Vjeru kao dobro zajednice *Ecclesia militans* koje se moglo i dokazati, nasuprot husitskom spiritualizmu.⁵⁷ Spiritualizam bi, po njegovom sudu, mogao postati opasan ako

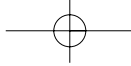
⁵⁴ *Expositio supra Symbolo* (B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 77).

⁵⁵ B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 83.

⁵⁶ B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 82.

⁵⁷ Yves Congar, »La place de Jean de Raguse dans l'histoire de l'ecclesiologie.«: 283.

ga ne bi pravilno nadzirali postojeći okviri Sv. pisma ili, još više, Crkve kao ustanove. Zato je isticao važnost čvrste crkvene organizacije. Nasuprot valdenškom, husitskom i drugim heretičkim učenjima, on je smatrao da Crkvu treba u potpunosti promatrati kroz njezine ustanove i hijerarhiju te, dakako, kroz sadržaj Sv. pisma. U same pak temelje zamišljene crkvene zajednice stavio je Milost. Za njega je Milost “potpuni korijen, izvor i porijeklo Vojujuće Crkve, o kojoj se sada govori”.⁵⁸ Isto tako kako je izvršio trostruku razdiobu Crkve, on je naveo i tri dijela Milosti, a to su Milost predodređenja, Milost koja osvaja naklonost i Milost slobodno dana.⁵⁹ Već je bilo govora o vezi između Ivana Stojkovića i Tome Akvinskog. Veliki utjecaj koji je znameniti Andeoski doktor vršio na Dubrovčanina vidi se i u njegovom izlaganju o Milosti, jer te riječi podsjećaju na Tomino kapitalno djelo *Summa theologiae*, u kojem se navode isti oblici Milosti.⁶⁰

No, kad je pisao o Milosti predodređenja, Stojković je htio osporiti ideje svojih teoloških protivnika o predestinaciji. Oni su iznijeli mišljenje da katolička Crkva postoji samo za predodređene, te su stoga izabrani ili predodređeni ujedno i dijelovi Kristova tijela, a postaju predodređeni samo putem Milosti.⁶¹ Već tijekom rasprava s husitima Stojković je shvatio da su najvažnija pitanja bila shvaćanje predestinacije i Sv. pisma, te su i jedno i drugo vodili na kraju do srži čitavog sukoba: shvaćanja autoriteta Crkve. Upravo zato pripremio je sustavnu analizu ekleziologije.⁶² Doživio je husite kao utjelovljenje hereze svoga doba, posebno zato što su uzdigli pojedinca kao samostalnog suca Sv. pismu, Crkvi, koncilu i civilnoj vlasti. Upravo zato htio je sačuvati konciliarističko načelo u Crkvi. S tog je gledišta Stojković bio “konzervativni reformator postojećih crkvenih struktura”.⁶³ Bio je svjestan da neće moći izvršiti svoj zadatak istim teološkim oružjima koja su pomagala njegovim prethodnicima. Kako je izložio novo razumijevanje autoriteta koji

⁵⁸ *Totalis radix, fons et origo Ecclesiae militantis de qua in presenti loquimur est gratia (Tractatus de Ecclesia: 23).*

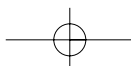
⁵⁹ *gratia predestinationis, gratia gratum faciens, gratia gratis data (Tractatus de Ecclesia: 23-25).*

⁶⁰ B. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio*: 95.

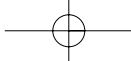
⁶¹ *...posuerunt sanctam catholicam Ecclesiam et corpus Christi mysticum tantummodo ex praedestinitis constare, et per consequens solos electos seu praedestinitos esse membra corporis Christi, et per consequens membra Christi per solam gratiam praedestinantur (Tractatus de Ecclesia: 69).*

⁶² Više o ovome Josip Turčinović, »Ivan Stojković u službi zajedništva Crkve.« *Croatica Christiana Periodica* 15/25 (1991): 211-220, posebno 216.

⁶³ J. Turčinović, »Ivan Stojković u službi zajedništva Crkve.«: 219-220.

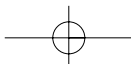

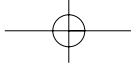

su bili potrebni da se utvrde nove ideološke pozicije, izabrao je i novi cilj rada. Nije bilo dovoljno samo poraziti heretike. Postojala je potreba da se obnovi Crkva i time prevenira moguća pojava drugih hereza u budućnosti. Njegovu je pažnju privukla ustanova papinstva. Imao je paradoksalno stajalište prema glavi Rimske Crkve. Branio je papu pred husitima, jer je njegov položaj povezivao zapadno kršćanstvo. No, zbog koristi tog istog kršćanstva, tražio je rješenje kojim bi se uspostavila izvjesna kontrola nad samim papom. Htio mu je dati odgovarajuće mjesto s točno naznačenim pravima i obvezama, jer je i papa bio samo jedan član Crkve. Po Stojkovićevom mišljenju, nitko i ništa na Zemlji nije moglo doći iznad Crkve. Crkvu je odredio i preko svoje ideje o Milosti. Milost je za njega bila oblik božanskog autoriteta, te je bila jednako dana husitima kao i “dobrim vjernicima”. Svatko je uživao istu Milost i bila je svačija osobna odgovornost da izabere kako će koristiti svoju Milost. U istom trenutku, međutim, svatko je jednak pred Božjom Milošću, a prema tome su neka ekskluzivna papina prava bila ugrožena.

U svojoj kritici pape, i to ne samo Eugena IV. osobno, već i cijele papinske ustanove, Stojković se prilično približio svojim stajalištima protiv husita. Oni sami mogli su iskoristiti ovu činjenicu u raspravi, ali nisu, iako su svoj slučaj mogli iznijeti u znatno povoljnijem svjetlu i mnogo uvjerljivije da su ustrajali u raspravi protiv opće papinske nadmoći. Svega nekoliko godina kasnije, Bazelski se sabor podijelio na dvije stranke, kada je manjina optužila ostale da su otišli predaleko u neslaganjima s papom i u znak protesta otputovala u Italiju iskazati podložnost Eugenu IV. Budući da je Stojković ostao odan koncilskim načelima i pomogao u izboru protupape Feliksa V., vidimo da nije mijenjao ranije mišljenje. Njegov animozitet prema papinstvu može se prije svega objasniti osobnom netrpeljivošću spram Eugena IV. Stojković je doista imao prijateljske odnose s vojvodom Amedeom od Savoje, koji je postao protupapa pod imenom Feliks V., te Stojkovićevi naponi pri njegovom izboru nisu bili beznačajni. Feliks V. izrazio mu je zahvalnost dodijelivši mu kardinalski šešir. Ipak, njegove ranije akcije i spisi nepobitno svjedoče protiv zaključka koji se nameće, odnosno da je pomogao u izboru protupape samo iz osobnih razloga.

Pred husitima, Stojković je uvijek uzdizao ulogu i položaj Crkve, smatrajući njezinu unutarnju hijerarhiju tek jednim od bitnih elemenata, a nikako pojavom koja je imala svrhu sama po sebi. Drugim riječima, crkvena hijerarhija s papom na čelu bila je samo dio zamišljene crkvene zajednice, i to ne najvažniji dio, a osobito ne dio koji zamjenjuje cijelo tijelo. Stojković je povukao

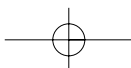

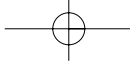
crtu između husita i bizantske Crkve, sugerirajući da su Bizantinci uvelike utjecali na husite i čak ih podučavali. No, njihova posve suprotstavljena stajališta u odnosu na papu pokazuju da nije bio u pravu. Dok su husiti odbacivali svaku pomisao o papi kao glavi Crkve i poricali mu pravo da bude vodeća figura u crkvenoj hijerarhiji (poricali su i samu tu hijerarhiju), bizantsko svećenstvo, s druge strane, zahtijevalo je da papa osobno bude prisutan na budućem koncilu ujedinjenja. Carigradski patrijarh Josip II. objasnio je Stojkoviću tijekom njihovih razgovora da Papa mora doći na koncil, jer je htio sresti osobu čiji bi rang bio jednak njegovom. Stojković je bio svjestan rastuće krize u odnosima između Eugena IV. i Bazelskog koncila, pa zato nije mogao jamčiti Patrijarhu da će Eugen IV. doći. No, kad je predložio, oklijevajući, da će “u Bazel sigurno doći jedan papa”, Josip II. ogorčeno je odbio ponudu, tvrdeći da neće ići pod tim uvjetima, kad su koncilski Oci spremni lineizabrati drugog papu samo da ga uvjere da im se pridruži.⁶⁴ Očito je da su Bizantinci inzistirali na susretu s papom zato jer su mislili da će to najbolje zaštititi dostojanstvo njihove Crkve. Bilo im je važnije spasiti formu i prihvatiti ujedinjenje, koje se evidentno nije moglo izbjeći, iz ruku pape, nego od strane jednog složenog i nejasnog tijela poput Bazelskog koncila. Važnije im je bilo zadržati oblik nego sadržaj. Bizantski teolozi bili su u drugom planu. Teološke razlike nisu smatrane ključnim pitanjem od strane bizantske Crkve u Carigradu. Osim toga, i oni su se pokoravali političkim prilikama, te su očekivali da im papa pošalje vojnu i financijsku pomoć.

Međutim, njihova borba protiv Osmanlija nije predmet ovoga članka. Pitanje koje se nameće jest zašto je Stojković u *Tractatus de Ecclesia* povezo husite i Bizantince, kad su i njemu poznate činjenice govorile protiv toga. Pokušat ćemo odgovoriti, u kontekstu dosad razmotrenih problema, da su za njega i jedni i drugi bili neprijatelji katoličke Crkve, te su zato morali biti povezani. Budući da je papinstvo, i to osobito Eugen IV., bilo suprotstavljeno idealnoj crkvenoj zajednici kako ju je on vidio, Stojković se okomio i na tu ustanovu, iako ne onako oštro kao na “raskolnike” ili “heretike”. Njegov je cilj bio uspostaviti novi model u Rimskoj Crkvi, te je pronašao autoritativne temelje za svoj projekt u preciznom teološkom radu, a ne više u drevnim tekstovima i njihovim patrističkim komentarima. Uspostavio je bo-

---

⁶⁴ Ovu epizodu opisuje J. Turčinović, »Ivan Stojković u službi zajedništva Crkve.«: 217.

žansku Milost kao novu silu zajedničku svim ljudima, i to je bio novi i neosporni autoritet.

Ideje teksta Tractatus de Ecclesia u kontekstu Stojkovićeve karijere

Tractatus de Ecclesia sastoji se od tri dijela. Prvi dio tumači koliko je pogubno biti izvan katoličke Crkve, drugi opisuje unutarnje karakteristike Crkve, a treći iznosi položaj Crkve u svijetu. Svaki je dio jasno obilježen Augustinovom mišlju. Kako se u početku metodično analiziraju različita shvaćanja katoličke Crkve, autor slijedi ideju sv. Augustina da bi “trebalo istražiti osobitim naporom što je Crkva, tako da nas netko ne prevvari u ime Crkve”.⁶⁵ Jasno je da Stojković, pišući o katoličkoj Crkvi, ne misli samo na Rimsku Crkvu, već tu uključuje i druge kršćanske Crkve, dajući time pridjevu *katolički* njegovo doslovno značenje u grčkom jeziku kao “opći, sveobuhvatni”. S Augustinom se opet srećemo na početku drugog dijela. U potrazi za pravom prirodom Crkve, Stojković citira Augustinovu misao da “Kristovo tijelo mora biti Crkva, koja se ne može podijeliti u dva dijela”.⁶⁶ Napokon, da bi prikazao pravo mjesto Crkve,⁶⁷ Stojković razlikuje pet znakova, koje je opet ranije dao Augustin. Odnose se redom na iskrenost mudrosti i cjelovitost vjere, na slogu svih naroda, na čuda koja povećavaju njezin autoritet, na nasljeđivanje svećenika na Stolici sv. Petra u Rimu, te na samo ime katoličke Crkve, koje svojim izravnim značenjem objašnjava gdje se nalazi katolička Crkva - posvuda.⁶⁸

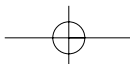
Dodjeljuje velik značaj “rimljanstvu” Crkve, *romanitas Ecclesiae*, tražeći u ovoj ideji novi oblik crkvenog univerzalizma, jer ideja Vječnoga Grada dolazi povezana i s njegovom slavnom prošlošću i sa Stojkoviću suvremenim kršćanskim Carstvom. Branio je mišljenje o jedinstvu karakterističnom za katoličku Crkvu, praveći kontrast spram mnoštva raznih heretičnih pokreta, ali i spram brojnih nacionalnih pravoslavnih Crkava također. U kratkom poglav-

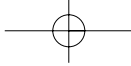
⁶⁵ ... *praesupponens cum Augustino, quod cum magna sollicitudine quaerendum sit quid sit Ecclesia, ne quis nos fallat in nomine Ecclesiae* (cit. iz Augustinus, *Enarrationes in psalmos*, Ps. 69, n.3., u *Tractatus de Ecclesia*: 9).

⁶⁶ *Corpus Christi constat esse Ecclesiam, quae in duo dividi non potest* (*Tractatus de Ecclesia*: 60).

⁶⁷ ... *quod Ecclesia Catholica certa est et in manifesto posita* (*Tractatus de Ecclesia*: 211).

⁶⁸ *Tractatus de Ecclesia*: 7-8.

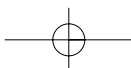
Iju o Proroku Muhamedu i njegovim sljedbenicima, posuđenom iz Tomine *Summa contra gentiles*, naglašava da Prorok nije činio čuda i da je ta činjenica dovoljna da se njegova misija diskreditira kao nevrijedna i lažna. Nasljeđivanje papa, nasljednika sv. Petra, izlaže se kao još jedan dokaz u prilog božanskog i prirodnog utemeljenja Rimske Crkve, ali Stojkovićeve argumentacija ne završava uzimajući to ujedno i kao završni dokaz, što se moglo očekivati. Ne, on promatra papinstvo kao nedjeljivi dio katoličke Crkve, ali istovremeno kao dio koji više ne zaslužuje tretman apsolutne glave. Za njega je uloga papinstva da bude veza među različitim skupinama u katoličkoj Crkvi, da igra spojnu ulogu koju nitko drugi ne može zamijeniti. Međutim, papa nema apsolutno pravo vlasti, niti ga se može smatrati izravnim posrednikom između Boga i Njegova naroda. Papa mora postati tek prvi među jednakima i njegova riječ ne smije nadvladati u sukobu s Ocima okupljenima na crkvenom koncilu. Ovo mišljenje i shvaćanje papine uloge kao onoga koji je *primus inter pares* ponovo povezuje Stojkovića s idealističkim pogledom na drevno Rimsko Carstvo.

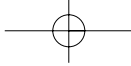
Zanimljivo je da, unatoč iskrenoj doktrinarnoj privrženosti gotovo apstraktnoj ideji rimske univerzalnosti, čitamo u njegovim recima i o odanosti nacionalnoj posebnosti. To pokazuje na dva načina: svjestan je slavenskih korijena, koje dijeli gotovo sa svim husitima, a uz to se sjeća i širokog dalmatinskog zavičaja. Nekoliko činjenica ilustrira ove tvrdnje. Tijekom ogorčenih rasprava s husitima prekinuo ga je Prokop Veliki, smatrajući da ih je uvrijedio nazivajući ih hereticima, premda je bio "njihov zemljak". Stojković je odgovorio da "upravo zato što je potjecao iz iste zemlje kao i oni i govorio isti jezik, htio je da svi ispovijedaju istu vjeru, u krilu iste Crkve".⁶⁹ Naravno, ideju o istom jeziku i, iznad svega, o istoj zemlji mora se shvatiti samo figurativno, ali ipak je istina da su im korijeni bili bliski. Slično se dogodilo u vrijeme Stojkovićeve misije u Carigradu, gdje je često razgovarao s patrijarhom Josipom II. Kako je on bio bugarskog porijekla, Stojković je pisao da je to "Bugarin koji govori njegovim vlastitim jezikom", a uz to je njemu osobno bio "vrlo privržen".⁷⁰

Možemo opet iznijeti isti zaključak: iako je bilo mnogo razlika među njima, ipak su osjećali izvjesnu intimnost i srodnost. Na kraju krajeva, u Bazelu

⁶⁹ I. Tomljenović, »Prilozi za biografiju Ivana Stojkovića.«: 118.

⁷⁰ *Bulgarus natione est et de lingua mea, multumque mihi afficitur* (dio Stojkovićeve pisma kojeg citira J. Turčinović, »Ivan Stojković u službi zajedništva Crkve.«: 217).

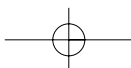

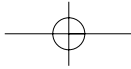
je dominirao latinski ugođaj, baš kao i u Carigradu grčki, pa su se u takvim okolnostima neke sličnosti među ljudima koji izvorno nisu pripadali dominantnoj sredini morale osjetiti. Stojkovićevu odanost rodnom kraju vidimo i u njegovim citatima sv. Jeronima. Ne samo da je ovaj svetac tradicionalno štovan kao zaštitnik Dalmacije, već je za Stojkovića imao i posebnu važnost u njegovoj diskusiji. Za njega je Jeronim “najčuveniji Doktor kojega i Istok i Zapad posvuda uzdižu neizrecivim pohvalama i slavljenjima, i čiji bi autoritet trebao najviše dirnuti Češku i sve pokrajine i kraljevstva naših Slavena, budući da je pripadao istom jeziku i domovini, te je ukrasio svojim slavnim porijeklom naše vlastito Kraljevstvo Dalmacije i grad Stridon”.⁷¹

Ove riječi pokazuju da ni Stojković nije bio imun na nacionalne osjećaje. Iako je napadao pravoslavne kršćane i sljedbenike raznih sekti, jer su svi oni bili međusobno bespomoćno podijeljeni i suprotstavljeni jedni drugima, ipak se u mnogim prilikama nije mogao oduprijeti pobudi da uzvisi svoje porijeklo, jezik i zavičaj. Unatoč pohvali univerzalnog rimljanstvu, koje izdvaja kao simbol univerzalnosti katoličke Crkve, unatoč gorljivoj obrani jedinstva kao jednog od glavnih načela iste katoličke Crkve. Ovo bi se pitanje moglo proučiti i kroz Stojkovićeve dugotrajne napore da se na Bazelski koncil dovedu i predstavnici dualističke Crkve bosanske i Srpske pravoslavne crkve. Opet se moralo raditi o utjecaju rodne grude da se toliko zainteresirao za njihove slučajeve.

U Stojkovićevoj odanosti svojim slavenskim rodacima, opraštajući mu tada uobičajenu pogrešku što je među njih ubrojio i sv. Jeronima, mogu se istraživati i njegove ideje o crkvenim koncilima kao općim skupovima koji bi trebali postati vodećim tijelima čitave crkvene zajednice. Upravo kao što su ljudi iz različitih krugova bili okupljeni na jednom koncilu, dijeleći istu vjeru u katoličku Crkvu, Stojković je htio uključiti svu svoju slavensku braću kao nedjeljivi dio zajednice. Smatrao je da je jedina granica koja ih dijeli vjerska i bio je uvjeren da je njegova dužnost da je ukloni. Dok je pisao o patrijarhu Josipu II. kako mu je “stajao tako blisko”, pokušavao je pokazati da bi se i vjerska razlika mogla prevladati. Jasno je da nije postigao cilj, jednako kao što su se i pokušaji da uspostavi novu crkvenu zajednicu na kraju pokazali neuspješ-

⁷¹ ... *hic gloriosissimus doctor quem utique tam Oriens quam Occidens ineffabilibus extollit praeconiis et laudibus et cuius auctoritas maxime deberet commovere Bohemiam et universas nostrorum Slavorum provincias atque regna, cum ipse eorumdem linguae fuerit et patriae ipsumque nostrum regnum Dalmatiae et oppidum Stridonis sua gloriosa origine decoraverit...* (*Tractatus de Ecclesia*: 218).

nima. Ipak, predanim teorijskim radom zadužio je svoje suvremenike, kao i buduće teologe, i pružio čvrsti temelj za razumijevanje pojma Crkve, preko osobnog teološkog rada i potankog istraživanja ostavštine velikana iz prošlosti.

Zaključak

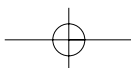
Doprinos Ivana Stojkovića prevladavanju krize u kršćanskom svijetu sredinom petnaestog stoljeća glavna je tema ovog članka. Stojković je imao utjecaja na glavne kršćanske zajednice svoga vremena: rimokatoličku, pravoslavnu i sekte unutar rimokatoličkog svijeta. Zastupao je interese Rimokatoličke Crkve, raspravljajući protiv pravoslavaca i protiv članova najaktivnijeg heretičkog pokreta njegova doba, husita. Vodio je polemike na način ustanovljen u prošlosti, oslanjajući se na ugled crkvenih Otaca i pokušavajući predstaviti sve svoje protivnike kao povezane u zajedničkom zastranjenju u odnosu na Rimokatoličku Crkvu, bez obzira naziva li ga se herezom ili shizmom.

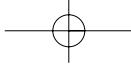
Međutim, nesigurna pozicija katoličke Crkve za njegova života znatno je utjecala na njegov rad. Bilo je to vrijeme kad su se crkveni koncili suprotstavili papinstvu u borbi za vodstvo zbog postojećeg raskola u katoličkoj Crkvi i sukoba između trojice papa. Stojković nije bio samo polemičar koji je nastojao poboljšati život u zajednicama odijeljenima od nje i pridobiti ih za katoličku vjeru, već je htio poboljšati i samu katoličku Crkvu. Zato je tražio novu metodologiju. Trebao je nove autoritete da bi dokazao svoja stajališta. Shvatio je koliko se promijenila uloga sveučilišta, čime su ona postala ne samo vodeća središta učenosti, već i vjerski autoritativna. Budući da su husiti, njegovi glavni protivnici u verbalnom sukobu, zapazili ovu činjenicu prije njega, morao je naći utočište u novom tumačenju nekih starih ideja poput one o *Ecclesia militans* ili o Milosti, kako bi upotpunio svoje izlaganje.

Sustavnim načinom izlaganja, primijenjenim u tekstu *Tractatus de Ecclesia*, odao je priznanje akademskim krugovima iz kojih je potekao i iz kojih je crpio dokaze za brojna načela, iako su se ti krugovi znali gibati nepostojanost. Naime, njegovo Pariško sveučilište u Zapadnom je Raskolu prvo podržalo avignonskog papu, a potom, na pritisak francuskog kralja, zatražilo održa-

---

⁷² J. Le Goff, *Intelektualci u srednjem vijeku*: 175-6.

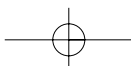

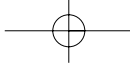

vanje koncila kako bi se raskol uklonio abdikacijom suparničkih papa. Tako je sveučilište postalo pobornik nadmoći koncila nad papom. Pariško sveučilište uživalo je u pobjedi svojih načela na koncilu u Konstanzu, ali Bazelski sabor formalno je predstavio njegov poraz, a pobjedu papinstva.⁷² Likovi uglednih teologa poput Akvinskog, Marsilija, Occama, Wycliffea, Husa, Rokyzane, Paynea i Stojkovića, koji su osobno ili tek spisima sudjelovali u crkvenim previranjima na zapadnokršćanskoj pozornici kasnog srednjega vijeka, ujedno su simbolizirali i svoja sveučilišta: pariško, padovansko, oksfordsko i praško. Upozorivši na otuđenje sveučilišta od crkve, naš je dominikanac zapravo u punoj mjeri prepoznao koliko je sveučilišna korporacija, kako po sastavu, koji uvelike podsjeća na crkveni sabor, tako i po djelatnosti, postala neizostavni element u određenju prave vjere. Sveučilišta su dobila snagu autoriteta u praktičnom smislu, onako kao što je to u teorijskom za njega imala zajednica nazvana *Ecclesia militans* ili božja vrlina Milost.

Stojkovićevo odanost prvenstvu crkvenih koncila pred papinstvom većinom obilježava njegov teološki rad. Naslijedio ju je od pariškog učitelja Jeana Gersona, ali se, donekle, može pripisati i vezama s rodnim gradom. Živeći stoljećima kao mala katolička enklava, Dubrovnik je nesumnjivo dao primjer vjerske snošljivosti kako bi sačuvao svoje gospodarsko blagostanje. Kako je vrijeme prolazilo i opće se stanje za Grad polako poboljšavalo, postalo je moguće proširiti teritorij i time pridobiti nove konvertite za katoličku Crkvu. Napredak je bio spor, ali postojan. Inspiriran tim dostignućem, Stojković je gledao na okupljanje i jedinstvo na crkvenom koncilu kao na jedinu mogućnost i tijelo sposobno da vodi Crkvu, očekujući da će papa izgubiti dotad neprikosnoveni autoritet. Zastupao je ideju kršćanske velike zajednice i u tom kontekstu nije htio skriti osobnu naklonost prema rođacima Slavenima, nadajući se da ih više neće dijeliti vjerski ponori. Možda je inzistirao na tome i progonjen slutnjom osmanlijskog prodora, tim više sjetimo li se da je umro u predvečerje bitke kod Varne.

Međutim, vjerska podijeljenost imala je korijene, barem što se tiče Mediterana, u ranijim stoljećima, kada su se glavne razlike tek počele javljati. Nije nam zadaća sada odgovarati na pitanja kako i zašto su nastale i koji su pritom elementi bili posebno važni. Dobili smo samo uvid kako su se razlike,

formalno uspostavljene sredinom jedanaestog stoljeća u obliku crkvenog raskola između Rima i Carigrada, odražavale na jednog naoko posve neovisnog teologa iz petnaestog stoljeća. Četiri stoljeća koja su u međuvremenu bila protekla nesumnjivo su donijela zrelost Stojkovićevim naporima da osmisli i pokuša praktično realizirati novu crkvenu zajednicu, te za nju stvori i potreban oslonac u vidu novog shvaćanja autoriteta.

THE CONCEPT OF THE AUTHORITIES IN THE TREATISE TRACTATUS DE ECCLESIA BY IVAN STOJKOVIĆ

RELJA SEFEROVIĆ

Summary

At the end of the Middle Ages the Christianity was confronted with various challenges, from the exterior pressures in the shape of the Ottoman penetration in the East and the Wycliffite and Hussite movements in the West, to the interior doubts whether the Pope should remain an undisputed Head of the Church. It was then that theory of conciliarism gained in popularity in the Catholic world. It appeared in the twelfth century and thrived in the time of the great Church Councils of Constance and Basle in the fifteenth century.

One of its main adherents and a very prominent participant at both Councils was a Dubrovnik-born friar, Ivan Stojković (1392/5-1443). In the treatise *Tractatus de Ecclesia* he expressed his ideas about how to overcome all the existing divisions within the Christian world, which he comprehended as 'Catholic'. Pleading for a new form of the universal ecclesiastical community named *Ecclesia militans*, he emphasized how important it was for the Church to be reformed from within and he attributed to the Pope the rank of the first among the equals, thus denying him absolute authority. Stojković formed his thoughts during the religious disputes against the representatives of the Hussite movement at the Council of Basle and against the Byzantine clergy in Con-

